

Микола ОНІЩУК:

«Перед колективом НШСУ сьогодні стоять надзвичайно складні завдання, з якими ми досі не стикалися»...

Останнім часом усе більшу увагу в суддівському середовищі привертають питання, пов'язані з оголошеними доборами суддів апеляційних і місцевих судів. Особливо резонансними виявилися теми щодо когнітивного тестування, неподолання претендентами, які брали участь у конкурсі на посади суддів апеляційної палати ВАКСу, етапу практичних завдань, наслідком чого стало оголошення нового конкурсу. Реальну стурбованість викликало також припинення фінансування міжнародної технічної допомоги з боку американського уряду, що мало наслідком перегляд багатьох програм співпраці.

Важливим, якщо не визначальним, пріоритетом у діяльності всіх органів суддівського врядування стали питання нашої інтеграції в ЄС у зв'язку з відкриттям переговорів по 23-му кластеру. Обговорити комплекс цих питань ми вирішили з одним із найдосвідченіших фахівців у цій сфері – ректором Національної школи суддів України, доктором юридичних наук Миколою ОНІЩУКОМ. На цей вибір вплинуло й те, що ця національна установа відіграє, можливо, не таку вже й помітну, але досить суттєву роль у забезпеченні оголошених конкурсних процедур добору суддів, і не тільки. Це якраз той випадок, коли відома приказка «про золотнік» є доречною.

– Миколо Васильовичу, нещодавно в одному з ваших інтерв'ю Ви наголосили на значущості початкової підготовки новопризначених суддів. У чому полягає проблема?

– Як відомо, нині органи суддівського врядування здійснюють добір значної кількості суддів як апеляційної, так і першої інстанції. Загалом конкурсні процедури охоплюють понад 2 300 суддів, а набір 1 800 суддів місцевих судів розпочнеться з першого березня. Це та чисельність суддівського корпусу, яка сьогодні становить дефіцит у системі правосуддя. З огляду на те, це, хоча й довгоочікуваний (останній добір суддів, як відомо, здійснювався в 2018–2019 роках), але конче необхідний крок. Не секрет, що сьогодні чи не кожне третє рішення ЄСПЛ стосується теми компенсацій заявникам у зв'язку з надмірною тривалістю судового розгляду справ українськими судами.

– Тут важко не погодитися, адже подальше зволікання з вирішенням проблеми кадрового голоду могло б призвести до колапсу судової системи, а отже, й до порушення конституційного права громадян на доступ до правосуддя. Зрозуміло, що за таких обставин говорити про поступ України до членства в ЄС було б неможливим...

– Ви маєте рацію. Нещодавно мені довелося взяти участь у важливому заході, організованому нашими європейськими колегами спільно з Урядом нашої країни, де розгляда-

лися кроки України щодо дорожньої карти за розділом 23 «Судова влада та основоположні права». І тема справедливого, неупередженого правосуддя та його підвітності суспільству без сумніву є однією з найголовніших. Тому не випадково, що саме цей кластер наших зобов'язань охоплює майже всі складові гарантування захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Є очевидним, що саме розвинутість системи правосуддя, її здатність у розумні строки забезпечувати виконання конституційного обов'язку держави щодо справедливого й неупередженого правосуддя, яке відповідає стандартам ЄС, є визначальним критерієм нашого майбутнього членства.

– Загалом це слушно, але то, так би мовити, макрооцінки та загальні підходи. Тож давайте повернемося до питання подолання кадрового голоду та актуальних викликів і ризиків на цьому шляху.

– Дійсно, далеко не все тут йде гладко. Причини цього різні: відсутність тягlosti в роботі окремих органів суддівського врядування, одночасність чи паралельність низки кваліфікаційних процедур добору суддів, зміна підходів та самого порядку добору, увалення рішень законодавчого характеру у відповідь на ті чи інші ускладнення організаційного чи методичного характеру. Також маємо нестабільність міжнародної технічної допомоги – читачі ЮВУ добре знають, про що йдеться. І цей перелік можна продовжу-



вати. Водночас, попри названі ускладнення і труднощі, перспектива вирішення основної проблеми системи правосуддя – гострої нестачі суддівських кадрів – на сьогодні все ж виглядає більш оптимістично.

– Яку роль у цьому процесі відіграє установа, яку Ви очолюєте? Адже, судячи зі змісту так званого «тіньового звіту» (його упередженість уже ні в кого не викликає сумнівів), далеко не всі правники, а тим більше громадянське суспільство загалом, поінформовані про роль і важливість НШСУ в цьому процесі.

– Дякую за це запитання. Дійсно, НШСУ насамперед відповідає за суддівську освіту в усіх її існуючих формах та проявах. Наші навчальні заходи поширюються також на помічників суддів, наукових консультантів (де вони є), апарати судів загалом – а це понад 25 тисяч працівників, а також Службу судової охорони. Безперечною складовою освітнього процесу для суддів є й дистанційне навчання (e-learning). Варто зазначити, що загальний навчальний пул школи суттєво перевищує середній показник аналогічних установ ЄС. Для прикладу, у Французькій школі магістрів (ENM), яка є найбільшою в ЄС, за рік навчальними заходами охоплюється від 28 до 30 тисяч слухачів, а за звітом НШСУ за 2024 рік – 41 тисяча.

– Ви маєте рацію, що через низку причин, і швидше за все недостатню інформаційно-комунікативну складову в діяльності НШСУ, її

роботу недооцінюють. Однак давайте повернемося до теми добору суддів та конкурсних процедур, які вже розпочато або очікуються.

– Відповідно до закону та статуту Школи, окрім суддів України, окрім суддівського навчання, ми відповідаємо за науково-методичне забезпечення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України – органу, безпосередньо відповідального за добір (читай – рекрутинг) суддів. Насправді ж за цією науковою термінологією стоять доволі практичні й значущі речі – забезпечення Комісії екзаменаційними ресурсами – тестами з права та історії української державності, практичними завданнями в рамках кожної спеціалізації та інстанційності. Буду відвертим: без НШСУ, її спроможностей готувати десятки тисяч тестів і сотні практичних завдань жоден конкурс, навіть за умови залучення міжнародної технічної допомоги, просто не відбувся б.

– Пане Микола, наразі добре відомо, що нині триває, а точніше вже перебуває ближче до завершення, конкурс на зайняття 550 вакантних посад в апеляційних судах. Одинадцятого грудня 2024 року оголошений конкурс на 1 800 вакантних посад суддів місцевих судів. Не за горами конкурси до Вищого спеціалізованого адміністративного суду та Київського міського окружного адміністративного суду. А як відомо, судді, які будуть призначені за результатами цих конкурсів, принаймні ті з них, що не мають досвіду здійснення правосуддя, а це всі судді місцевих судів, не набувають повноважень (попри їх призначення і прийняття присяги судді), доки не пройдуть початкову підготовку в НШСУ?

– Так, це дійсно є прямою вимогою закону, але водночас і конституційним обов'язком держави – допустити до здійснення правосуддя лише суддів, що володіють належними уміннями, навичками та знаннями, необхідними для виконання цієї важливої і відповідальної місії, яка покладена на судову владу. Йдеться про початкову підготовку новопризначених суддів. Тож перед НШСУ та її колективом стоять надзвичайно складні завдання, з якими ми досі не стикалися, з забезпечення початкової підготовки новопризначених суддів.

– **Що Ви маєте на увазі?**

– У зв'язку зі змінами, внесеними до Закону про судоустрій і статус суддів (який набрав чинності 1.01.2024 року), початкова підготовка здійснюється, як вже зазначалося, не до, а після призначення судді на посаду та триває два місяці, що є доволі нетиповим явищем. У країнах ЄС мінімальна тривалість навчання як підготовка до професії, становить 12 місяців. Справедливості заради варто зауважити, що

це був вимушений крок з боку українського законодавця (з огляду на кадрову ситуацію в системі правосуддя). Тож ідеться про те, щоб протягом цих двох місяців шляхом застосування інтенсивних навчальних інструментів забезпечити фахову готовність новопризначених суддів до відправлення правосуддя.

– **Але ж Школа суддів вже мала досвід проведення спеціальної підготовки суддів у 2017–2018 роках, яка, якщо мені не зраджує пам'ять, тривала 9 місяців?**

– Так, і це той досвід, який ми будемо використовувати при моделюванні цього навчання. Звісно, що будуть й особливості, обумовлені існуючими законодавчими обмеженнями та реальними умовами, в яких ми перебуваємо. Йдеться насамперед про безпековий компонент, хоча будемо сподіватися на покра-

Буду відвертим: без НШСУ, її спроможностей готувати десятки тисяч тестів і сотні практичних завдань жоден конкурс, навіть за умови залучення міжнародної технічної допомоги, просто не відбувся б.

щення ситуації в цій сфері. Існує також проблема перевантаженості чинних суддів, яких ми долучаємо до тренерської (викладацької) діяльності в школі. Для довідки: під час проведення спеціальної підготовки, про яку йшлося, ми залучили понад 500 чинних суддів. Нині ж, з огляду на обставини, про які зазначалося, такої можливості в нас немає. Ще одним викликом є чисельність суддівської навчальної аудиторії. Відомо, що загально-визнаним стандартом суддівського навчання є робота в малих групах. Організувати таку кількість навчальних груп і площадок без власного аудиторного фонду і суддівських спроможностей – вкрай складне завдання.

– **У чому ж вихід? Яке Ваше бачення вирішення цього непростого завдання?**

– Перше – це поєднання очного й онлайн-навчання, щоб тренінги, які передбачають симуляцію судового процесу, управління залом судового засідання, особливості розгляду чутливих справ (ювенальних, гендерних, воєнних тощо), а також справ щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, проводилися шляхом безпосередньої участі суддів і тренерів в аудиторії. Думаю, що співвідношення офлайн- і онлайн-навчання має становити приблизно один до трьох або один до чотирьох. Ми також звертатимемося до ВККСУ, ВРП, Офісу Президента з пропозицією, щоб укази про призначення суддів групувалися за спеціалізаціями, а інтервали між ними враховували тривалість початко-

вої підготовки та ресурси НШСУ. Оптимальним видається підготовка близько 900 суддів на рік – три потоки по 300 суддів. За таких умов судова система, хоча й не одномоментно, таки зможе відновити свою нормативну чисельність уже найближчим часом.

– **Які ще опції могла б запропонувати Школа суддів України для забезпечення належної підготовки суддів?**

– Одна з них безпосередньо передбачена законом. Це вимога, згідно з якою новопризначені судді всіх інстанцій і спеціалізацій, які не мають досвіду здійснення правосуддя, проходять тижневе навчання для підтримання кваліфікації в НШСУ щорічно. Це відрізняє їх від усіх інших суддів (крім суддів ВАКСу), для яких така вимога встановлена один раз на три роки. Складовою заходів, спрямова-

них на допомогу суддям у засвоєнні всіх тонкощів суддівської професії, є запровадження для вказаної категорії суддів інституту наставництва (менторства) як практично орієнтованої форми навчання. Проект відповідного положення ми розробили й скерували на розгляд Ради суддів України, щоб отримати її підтримку. Йдеться про те, що навантаження судді, визначеного наставником відповідно до вимог, умов та порядку, передбачених Положенням про наставництво, враховуватиметься як додаткове навантаження під час розподілу справ автоматизованою системою.

І нарешті, Школа суддів України за підтримки проекту «Право-Justice» готує інтерактивний посібник для новопризначених суддів. Сподіваємося, що ми встигнемо виконати цю роботу до початку їхньої практичної діяльності. Посібник міститиме поради у формі запитань і відповідей для новопризначеного судді з моменту, коли він переступить поріг суду, до якого його призначено. У ньому розглядатимуться питання організації роботи суду, процедур зовнішньої та внутрішньої комунікації, суддівського самоврядування, взаємодії з колегами та апаратом суду, фінансової дисципліни тощо.

– **Дякую за готовність поділитися думками на таку важливу тему, яка стосується кожного громадянина нашої країни.**

Спілкувався Федір ІЛЛЮК,
ЮБУ